Asiantuntijalausunto lakiesityksestä HE 144/2022

Hallituksen esityksen tavoite nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosasioiden käsittelyä on yleisesti ottaen kannatettava.

Hallituksen esityksessä on pyritty turvaamaan lapsiin kohdistuvien rikosasioiden joutuisaa käsittelyä koko rikosprosessin ajan ja laajasti niin, että soveltamisalaan kuuluisivat kaikki henkilöön kohdistuneet rikokset teon rikosoikeudellisesta vakavuudesta riippumatta. Kiireellisen käsittelyn vaatimus kohdistuisi esitutkintaan, syyteharkintaan ja oikeudenkäyntiin käräjäoikeudessa. Sen sijaan muutoksenhakumenettely on rajattu kiireellisyyttä koskevan vaatimuksen ulkopuolelle. Tälle ratkaisulle ei hallituksen esityksessä ilmaista perusteluita.

Käräjäoikeudessa käsiteltävistä, lapsiin kohdistuvista rikosasioista lukumääräisesti suurin osa koskee pahoinpitelyä. Tyypillisesti pahoinpitelyt ovat erilaista fyysistä kurinpitoa tai rajoittamista, jotka täyttävät rikoslain 21 luvun 5 §:n tunnusmerkistön. Toisinaan väkivalta on saattanut olla tuntuvaakin, mutta esimerkiksi lapsiin kohdistuneet törkeät pahoinpitelyt ovat harvinaisia. Pahoinpitelyä koskeville tapauksille on luonteenomaista, että vaikka kysymys on rikosoikeudellisesti verraten vähäisestä teosta, esitutkinta on hidasta ja pääkäsittelystä muodostuu verraten laaja, koska pääkäsittelyssä keskeisenä todisteena ovat tallenteet lapsen kuulustelusta esitutkinnassa.

Esitutkintavaihetta hidastaa usein se, että pienten lasten kuuleminen edellyttää kuulustelijalta erityistä asiantuntemusta. Toisinaan lapsen kertomuksesta hankitaan asiantuntijalausunto, jonka hankkiminen voi viedä aikaa. Asiantuntijalausunnon tosiasiallinen lisäarvo näytönarvioinnin kannalta voi olla vähäinen, koska tuomioistuin joutuu joka tapauksessa perustamaan päätelmänsä kuulustelutallenteelta tekemiinsä havaintoihin. Pelkän lapsen kertomuksen arvioimisen ohella merkityksellistä usein on muu henkilötodistelu, joka koskee lapsen tapahtuneesta muille henkilöille kertomaa.

Näytönarviointi lasta koskevassa asiassa on vaativaa, sillä vastaajat pääsääntöisesti kiistävät syytteet ja näyttöä koskevat päätelmät joudutaan tekemään henkilötodistelun perusteella. Lapsen kertomusta arvioitaessa joudutaan kiinnittämään erityistä huomiota johdatteluun kuulustelussa tai aikuisten vaikutusmahdollisuuksiin lapsen kertomaan. Fyysisiä jälkiä teoista jää harvoin eikä niitä ainakaan ole nähtävissä enää siinä vaiheessa, kun asiaa ryhdytään selvittämään esitutkinnassa. Tuomioistuimessa lasta koskevan pahoinpitelyasian pääkäsittely

kestää puolesta päivästä kokonaiseen istuntopäivään eikä tuomiota välttämättä pystytä antamaan heti istunnon päätteeksi. Näytönarviointiin liittyvien haasteiden vuoksi olisi perusteltua, että lapsia koskevat rikosasiat olisi tuomioistuimessa keskitetty tiettyjen, siihen erikoistuneiden tuomareiden käsiteltäväksi. Näin ei tällä hetkellä ole edes kaikissa käräjäoikeuksissa, mitä voidaan pitää puutteena. Eräänä vaihtoehtona lisätä lapsia koskevien oikeudenkäyntien tosiasiallista joutuisuutta olisi kiinnittää huomiota tapauksia käsittelevien tuomareiden erikoistumiseen ja kouluttamiseen.

Lapsiin kohdistuneissa rikosasioissa on jossakin määrin rikosoikeudellisesti erittäin vakavia, seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyviä tapauksia. Näiden kohdalla esitutkinta on usein erittäin hidasta vastaavista syistä kuin pahoinpitelyä koskevissa tapauksissa. Seksuaalirikosten tutkintaa suoritetaan osittain työryhmissä, joita on yliopistollisten sairaaloiden yhteydessä. Moniammatillisen työryhmän käyttäminen rikosepäilyn selvittämisen tukena on perusteltua ja lisää tutkinnan varmuutta. Haittapuolena menettelystä on se, että käsittely työryhmässä yleensä viivyttää esitutkinnan valmistumista entisestään.

Hyväksikäyttötapauksen käsitteleminen käräjäoikeudessa vaatii yleensä vähintään kokonaisen istuntopäivän, jos pääkäsittelyssä joudutaan ottamaan vastaan asianomistajan kertomus kuulustelutallenteelta, joka on tehty esitutkinnassa. Tuomareiden erikoistumisen tarve on ilmeinen lasten hyväksikäyttötapauksissa etenkin silloin, kun rikoksen asianomistajat ovat pieniä lapsia. Hyväksikäyttötapaukset edellyttävät käräjäoikeudessa laajempaa kokoonpanoa. Hyväksikäyttötapausten vaativuuden vuoksi olisi perusteltua käyttää kolmen ammattituomarin kokoonpanoa. Tämä vaihtoehto merkitsee sitä, että yhden tapauksen käsitteleminen kiireellisesti sitoo aikataulullisesti kolme tuomaria pääkäsittelyyn.

Lasta koskevan rikosasian käsittely on usein kestänyt vähintään vuoden ja usein enemmänkin jo silloin, kun asia tulee käräjäoikeudessa vireille. Käräjäoikeuden töiden järjestämisen kannalta ehdoton vaatimus pääkäsittelyn aloittamisesta 30 päivän kuluessa tarkoittaa sitä, että jo määrättyjä muiden rikosasioiden istuntoja joudutaan peruuttamaan. Tästä aiheutuu kohtuutonta haittaa muille asianosaisille, jotka ovat varautuneet asiansa käsittelemiseen. Peruuttamisesta todennäköisesti aiheutuu heille myös kuluja, jos heidän avustajansa ovat valmistautuneet istuntoon tiettynä ajankohtana. Toinen vaihtoehto on, että käräjäoikeudessa on varattava aikaa ja edellytyksiä käsitellä tarvittaessa kiireellisesti lapsia koskevat rikosasiat. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että joillekin tuomareille joudutaan jakamaan vähemmän muita rikosasioita, jotta he pystyvät tarvittaessa hoitamaan lapsia koskevat asiat kiireellisesti. Vastaava edellytys kohdistuu myös istuntosaleihin, joista nykyisellään on pulaa ainakin isommissa käräjäoikeuksissa.

Vaatimus pääkäsittelyn aloittamisesta 30 päivässä ei ole mahdoton toteuttaa. Vaatimus ei kuitenkaan ole toteuttavissa nykyisin henkilöstöresurssein. Hallituksen esityksessä on esitetty käräjäoikeuksiin kahdeksan tuomarin, kahdeksan sihteerin ja kahden haastemiehen lisäystä, jota voidaan pitää karkeasti alimitoitettuna. Jos käytetään Pirkanmaan käräjäoikeutta esimerkkinä, edellyttäisi lainsäädännön muuttaminen esitetyllä tavalla sitä, että käräjäoikeudessa olisi vähintään yksi pelkästään lapsia koskevia rikosasioista käsittelevä tuomari ja hänen työparinaan sihteeri. Tapausten määrän vuoksi niitä joutuisivat käsittelemään myös muut käräjäoikeuden tuomarit eikä henkilöstöä lisäämällä voida ratkaista salien varaamiseen liittyviä ongelmia. Oletettavaa on, että 30 päivän käsittelyaikavaatimus tulee hankaloittamaan oikeudenkäyntiavustajien aikatauluja sekä istunnoista sopimista asianosaisten kanssa. Lapsia asianomistajina koskevissa tapauksissa käräjäoikeuden pyrkimyksenä tähän asti on ollut sopia sellainen istuntoajankohta, joka sopii myös

asianosaisten avustajille. Selvää on, että menettely ei ole enää mahdollinen, jos käsittely pitää aloittaa 30 päivässä vireilletulosta.

Lakiesityksen aiheuttama lisähenkilöstön tarve koko valtakunnan tasolla on vähintään kaksinkertainen hallituksen esityksen laskelmiin verrattuna. Arviossa on otettu huomioon se, että tuomioistuimien nykyisetkään resurssit eivät ole suhteessa kasvaneeseen työmäärään ja vaatimuksiin saada asiat käsiteltyä kiireellisenä.

Hallituksen esitys nykyisessä muodossa on realistinen ainoastaan siinä tapauksessa, että tarvittavat lisäresurssit pystytään osoittamaan tuomioistuimille. Mikäli tähän ei ole edellytyksiä, uudistus tulisi toteuttaa kohdentaen käsittelyaikaa koskeva vaatimus ainoastaan vakaviin lapsiin kohdistuviin rikoksiin. Jos pääkäsittelyn aloittamista 30 päivässä koskeva vaatimus olisi rajattu ainoastaan seksuaalirikoksiin, esitykseen sisältyvät lisäresurssit olisivat oikeassa suhteessa kiireellisyyttä ja käsittelyaikoja koskeviin vaatimuksiin.

Hallituksen esitykseen sisältyy huomattavaa epäjohdonmukaisuutta sikäli, että ainoa kiinteä määräaika liittyy käsittelyyn käräjäoikeudessa, joka on nykyisellään verraten lyhyt osuus koko rikosprosessista. Eniten viivytystä useimmiten on esitutkinnassa ja mahdollisesti syyteharkinnassa, jos syyttäjä joutuu teettämään lisätutkintaa ennen syytteen nostamista. Täysin vaille huomiota on jäänyt se, että käsittelyajat hovioikeudessa ovat varsin pitkiä rikosasioissa, joihin ei liity vastaajan iästä tai vangittuna olemisesta johtuvaa kiireellisyyttä. Voidaan perustellusti kysyä, mitä lisäarvoa alaikäiselle asianomistajalle on siitä, että hänen asiansa joudutaan käsittelemään käräjäoikeudessa kovalla kiireellä ja mahdollisesti muiden asianosaisten oikeutta joutuisaan oikeudenkäyntiin loukaten. Tätä kiireellistä käsittelyä seuraa muutoksenhaku, jossa voi kulua aikaa toista vuotta ennen kuin asia on hovioikeudessa edes pääkäsittelyssä.

Tampereella 5. lokakuuta 2022

Antti Tapanila
OTT, käräjätuomari
Pirkanmaan käräjäoikeuden edustajana